

Структурно-функціональна модель соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів у освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу

О.М. Білик*

Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

*Corresponding author. E-mail: bilikl@mail.ru

Paper received 12.11.15; Accepted for publication 27.11.15.

Анотація. У статті представлено теоретичний аналіз можливостей соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів у освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу. Виявлено мету, завдання, принципи, фактори, функції супроводу, запропоновано структурно-функціональну модель соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів, яка визначає змістові та організаційні вимоги до характеру процесу супроводу. Обґрунтовується компонентний склад моделі, розкривається зміст кожного компонента.

Ключові слова: іноземні студенти, соціальність, соціалізація, освітньо-культурне середовище, соціально-педагогічний супровід, структурно-функціональна модель

Вступ. В умовах глобалізаційних викликів інформаційного суспільства вища освіта виступає значущим механізмом соціально-освітньої діяльності. В. Шейко зазначає: «Сучасна освіта – це соціальний інститут, що виконує соціальну, інформаційну, економічну і культурну функції у суспільстві в їх новому якісному стані. Соціальна функція освіти полягає в участі у процесах соціалізації особистості й відтворенні соціально-статусної структури суспільства» [6, с. 246]. Зміни, які відбуваються в сучасному суспільстві, розширюють освітні кордони, впливають на зростання популярності отримання вищої освіти в умовах іншої культури, внаслідок чого збільшується кількість іноземних студентів у вищих навчальних закладах (ВНЗ), зокрема і в українських. Іноземні студенти є представниками різних держав із різними культурними традиціями, соціальними характеристиками та нормами поведінки, що і зумовлює існування значної кількості проблем різного характеру, саме тому актуальності набувають питання соціалізації іноземних студентів в умовах нового соціуму та іншої культури, які потребують наукового розв'язання. За відсутності системи соціально-педагогічної діяльності у ВНЗ, важливою складовою якої є програма соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів, значна кількість іноземних студентів стають академічно неуспішними та не можуть реалізувати власні плани особистісного та професійного становлення. Важливим дослідницьким завданням, пов'язаним із необхідністю обґрунтування соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів, є створення структурно-функціональної моделі цього процесу.

Короткий огляд публікацій. На сучасному етапі соціалізацію з соціально-педагогічної точки зору досліджують Б. Бім-Бад, О. Безпалько, В. Бочарова, О. Газман, І. Зверева, Н. Заверико, Н. Лавриченко, Г. Лактіонова, А. Мудрик, С. Омельченко, А. Рижанова, І. Рогальська, С. Савченко, С. Харченко та ін. Соціалізацію студентської молоді серед соціальних педагогів вивчають Ю. Богинська, Г. Овчаренко, С. Савченко, О. Севастьянова, В. Штифурак та ін. Різні аспекти соціалізації іноземних студентів досліджують К. Буракова, Н. Грищенко, І. Зозуля, О. Резван, Сін Чжефу, В. Стрельцова, Ху Жунсі та ін. Соціально-педагогічний супровід розглядають: Ш. Амонашвілі, О. Асмолов, С. Беличева,

О. Белінська, М. Бітянова, В. Бочарова, Б. Вульф, О. Газман, М. Галагузова, І. Ліпський, А. Мудрик, Л. Мардахасєв, Н. Нікітіна, М. Рожков, І. Рогальська, В. Стрельцова, С. Шацький та ін. Педагогічний та психологічний супровід адаптації іноземних студентів досліджено у працях І. Гребеннікової, Дін Сін, Т. Киячука, Д. Порох, Сін Чжефу, В. Стрельцової, Ху Жунсі, Н. Шемигон, Т. Язвінської та ін. Педагогічне моделювання вивчали: С. Архангельський, І. Богданова, О. Борисенко, М. Боритько, Н. Булгакова, В. Веніков, Р. Габдреев, О. Дахнін, В. Загвязинський, О. Карпова, А. Кірсанов, В. Краєвський, Л. Новикова, І. Ліпський, В. Міхеєв, Г. Серіков, В. Сластьонін, Л. Фрідман, В. Шейко, В. Штофф, Є. Яковлев та ін.

Метою статті є розробка та теоретичне обґрунтування структурно-функціональної моделі соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів у освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу.

Матеріали і методи. У ході роботи використано такі методи дослідження: системний аналіз філософської, культурологічної, соціологічної, психолого-педагогічної, соціально-педагогічної літератури, аналіз понятійно-термінологічної системи з метою теоретичного вивчення проблеми соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів у вищих навчальних закладах та проблеми моделювання в педагогіці; теоретичне узагальнення, синтез і аналіз з метою розкриття основних особливостей процесу соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів; вивчення та теоретичне осмислення практики використання соціально-педагогічного супроводу як засобу соціалізації іноземних студентів.

Результати та їх обговорення. Для ефективності процесу соціалізації іноземних студентів у соціокультурному просторі України необхідно, перш за все, приділяти увагу соціально контрольованій соціалізації іноземних студентів, тобто соціальному вихованню, яке відбувається в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу. А. Рижанова визначає соціальне виховання як «процес цілеспрямованого створення умов для розвитку соціальності соціальних суб'єктів у всіх сферах соціуму» [5, с. 14]. А соціальність визначається нею як «мета соціального виховання – ієрархія соціальних цінностей, соціальних якостей, соціальної

поведінки – та соціально-виховний результат – прояв індивідуального позитивно-творчого ставлення до соціального буття, зокрема до сімейного, етнічного, релігійного, глобального тощо» [5, с. 14]. Методика подолання проблем, які виникають у процесі соціалізації іноземних студентів у освітньо-культурному середовищі ВНЗ, пов'язана із системою соціально-педагогічної діяльності, яка потрактовується А. Рижановою як «науково обґрунтоване культуровідповідне регулювання соціального виховання в усіх сферах з метою непримусового набуття та розвитку соціальності суб'єктів соціуму» [5, с. 14]. На думку С. Беличевої та О. Белінської, соціально-педагогічний супровід є важливим компонентом соціально-педагогічної діяльності, а його суть полягає в підсиленні позитивних і нейтралізації негативних тенденцій у розвитку особистості, а також в нейтралізації десоціалізаційних впливів найближчого оточення [1, с.83]. Отже, соціально-педагогічний супровід є важливою складовою соціально-педагогічної діяльності, що містить сукупність прийомів, методів та форм організації процесу соціального виховання іноземних студентів.

Починаючи моделювання соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ, виходимо з того, що в педагогічних дослідженнях воно розглядається як: «методологічний засіб, який, відображаючи та репрезентуючи на підставі відношення подібності сутнісні структурно-функціональні зв'язки об'єкта педагогічного дослідження, здатен відтворити ці зв'язки, даючи нові знання про досліджуваний об'єкт» [2, с. 22], «технологія побудови і вивчення моделей як реально існуючих предметів і явищ, так і конструйованих об'єктів для визначення (пізнання) або покращення їхніх характеристик, раціоналізації способів побудови (перетворення) і т.п.» [3, с. 204], «ефективний засіб виявлення суттєвих ознак явищ та процесів за допомогою моделі (концептуальної, вербальної, математичної, графічної, фізичної тощо)» [6, с. 60]. Модель визначається як «штучно створений об'єкт у вигляді схеми, таблиці, креслення тощо, який, будучи аналогічним до об'єкта дослідження, відображує і відтворює в більш простому, зменшеному вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки і відношення між елементами досліджуваного об'єкта, безпосереднє вивчення якого пов'язане з якими-небудь труднощами, значними витратами засобів і енергії чи просто недоступне, і тим самим полегшує процес отримання інформації про предмет, що цікавить» [3, с. 193]. В. Шейко розглядає модель як «уявну або матеріальну систему, яка, відображаючи або відтворюючи об'єкт дослідження, може змінити його так, що її вивчення дає нову інформацію про цей об'єкт» [6, с. 60].

І. Ліпський зауважує, що до соціально-педагогічної моделі висуваються такі вимоги: вона має бути об'єктивною відповідністю об'єкту соціально-педагогічної практики, який моделюється; мати здатність замінити цей об'єкт у певному відношенні, забезпечити перевірку отриманих результатів; повинна інтерпретуватися у змістовних термінах соціальної педагогіки [4, с. 205].

У сучасних педагогічних дослідженнях (С. Архангельський, М. Боритько, В. Веніков, Р. Габдреев, О. Дах-

нін, В. Загвязинський, О. Карпова, В. Міхєєв, А. Федотов, В. Штофф та ін.) пропонуються різні класифікації моделей. Нами було обрано структурно-функціональну модель у зв'язку з тим, що, на нашу думку, саме такий вид моделі дозволяє відобразити склад, ієрархію компонентів та розкрити взаємозв'язок між елементами системи соціально-педагогічного супроводу, представити способи її функціонування. Моделювання процесу соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів у освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу містить визначення мети, завдань, принципів, методологічних підходів, соціально-виховних умов ефективної соціалізації, критеріїв оцінки рівня соціальності іноземних студентів, яка містить міжкультурну та професійну складові. Запропонована структурно-функціональна модель соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів характеризується цілісною єдністю концептуально-цільового, суб'єкт-об'єктного, організаційно-управлінського, змістовно-процесуального і аналітико-результативного компонентів.

Концептуально-цільовий компонент визначається в контексті соціального замовлення на підготовку висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців для закордонних країн та виходячи із розуміння соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів як компонента соціально-педагогічної діяльності в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу, спрямованої на створення соціально-виховних умов для формування міжкультурної та професійної соціальності іноземних студентів. Метою соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів є забезпечення цілеспрямованого процесу продуктивного входження іноземних студентів в український соціум у спеціально сформованому освітньо-культурному середовищі ВНЗ, яке функціонально моделює соціально-орієнтовані завдання та передбачає безпосередню участь іноземних студентів у суб'єкт-суб'єктній взаємодії в навчально-професійній та соціокультурній діяльності; створення в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу оптимальних соціально-виховних умов для трансформації та розвитку соціальних цінностей, соціальних якостей та соціальної поведінки іноземних студентів в умовах нової культури, досягнення максимально можливого для кожного студента рівня сформованості міжкультурної та професійної соціальності. Для досягнення означеної мети необхідно, щоб реалізація структурно-функціональної моделі соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів дозволила вирішити такі завдання: підготовка викладачів, кураторів, співробітників ВНЗ, представників студентського самоврядування до соціально-педагогічної діяльності щодо соціалізації іноземних студентів у освітньо-культурному середовищі ВНЗ; перетворення іноземних студентів з об'єктів на суб'єктів соціалізації в освітньо-культурному середовищі ВНЗ; формування крос-культурної грамотності та міжкультурної компетентності іноземних студентів; розвиток соціальних знань іноземних студентів щодо специфіки освітньо-культурного середовища та соціокультурного простору України; формування соціально-значущих навичок міжкультурної міжособистісної взаємодії іноземних студентів у освітньо-культурному се-

редовищі ВНЗ та у соціокультурному просторі України; розвиток ціннісного ставлення іноземних студентів до навчально-професійної діяльності, української культури, українського соціуму; залучення іноземних студентів до соціокультурної діяльності в освітньо-культурному середовищі ВНЗ та соціокультурному просторі України; налагодження взаємодії представників освітньо-культурного середовища ВНЗ та соціокультурного простору України стосовно соціально-педагогічної діяльності щодо соціалізації іноземних студентів. Реалізація процесу соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ потребує вибору стратегії, в основу якої покладено методологічні підходи, що дозволять визначити основні напрями розв'язання досліджуваної проблеми. Пропонуємо розглядати реалізацію соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів у межах комплексу таких методологічних підходів: системного, культурологічного, акмеологічного, аксіологічного, компетентнісного, особистісно-діяльнісного, соціокультурного, середовищного.

Суб'єкт-об'єктний компонент моделі визначає суб'єктів супроводу (представники адміністрації ВНЗ, куратори, викладачі, соціальні педагоги, психологи, співробітники ВНЗ, представники студентського самоврядування, представники національних земляцтв, громадських організацій, юрисконсульт, медичні працівники студентської лікарні, представники правоохоронних органів тощо). Об'єктами соціально-педагогічного супроводу виступають іноземні студенти.

Факторами, що впливають на соціально педагогічний супровід соціалізації іноземних студентів, є: ступінь довіри іноземних студентів до викладачів та адміністрації ВНЗ; рівень підготовки суб'єктів до реалізації соціально-педагогічного супроводу; особистісний потенціал іноземних студентів; мотивація та ціннісне ставлення іноземних студентів до освітнього процесу та соціокультурної діяльності; загальнокультурний рівень розвитку іноземних студентів; рівень мовної підготовки іноземних студентів; національно-культурні та етнопсихологічні особливості іноземних студентів; потреба в саморозвитку та самореалізації; сформованість освітньо-культурного середовища ВНЗ; соціокультурні цінності нового соціуму.

Організаційно-управлінський компонент моделі дозволяє забезпечити рівновагу соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів через застосування законодавчих підстав перебування і навчання іноземних громадян в Україні. Розвиток соціальності іноземних студентів ми розглядаємо в умовах неперервного освітнього процесу, зокрема у контексті соціально-педагогічного супроводу їхньої соціалізації. Тому сконструйована нами структурно-функціональна модель базується на таких основних принципах цілісного педагогічного процесу: гуманістична спрямованість, індивідуальний підхід, культуровідповідність, співробітництво, толерантність. З урахуванням специфіки контингенту іноземних студентів також виокремлюються спеціальні принципи: принцип соціальної активності і суб'єктності (розвиток ініціативи через включення іноземних студентів у процеси соціально-педагогічного проектування, активна суб'єктна позиція іноземного студента, перетворення його з об'єкта соціалізації на

суб'єкт); принцип діалогу культур і продуктивної міжкультурної взаємодії (можливість брати участь у вирішенні різноманітних соціально-освітніх проблем з урахуванням особливостей міжкультурної комунікації); принцип неперервності, системності, комплексності в забезпеченні соціально-педагогічного супроводу (забезпечення вибору неперервного творчого розвитку, свобода культурного самовизначення). Необхідними для ефективної реалізації соціально-педагогічного супроводу є застосування соціально-виховних умов ефективного соціалізації іноземних студентів: формування освітньо-культурного середовища ВНЗ, його відповідність освітнім і соціокультурним потребам іноземних студентів; урахування проблем, з яким стикаються іноземні студенти в освітньо-культурному середовищі ВНЗ та українському соціумі; урахування етнопсихологічних, національно-культурних та особистісно-індивідуальних особливостей іноземних студентів у процесі організації та реалізації соціально-педагогічного супроводу соціалізації; підготовленість усіх суб'єктів освітнього процесу до реалізації завдань соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів; організація процесу соціальної взаємодії іноземних студентів із представниками освітньо-культурного середовища ВНЗ та українського соціуму.

Змістовно-процесуальний компонент моделі соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів ґрунтується на необхідності визначення основних функцій, методів та форм реалізації супроводу, застосування яких забезпечує реалізацію мети супроводу – формування високого рівня міжкультурної і професійної соціальності іноземних студентів у процесі соціалізації в освітньо-культурному середовищі ВНЗ. Як складова соціально-педагогічної діяльності соціально-педагогічний супровід соціалізації іноземних студентів виконує такі основні функції: діагностичну, інформаційну, прогностичну, захисну, компенсаторну, фасилітаційну, корекційну, комунікативну, організаційну. У процесі соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів застосовуються такі методи: соціально-педагогічні (аналіз реальних ситуацій, бесіда, показ перспективи); діагностичні (анкетування, тестування, спостереження, інтерв'ювання); формування особистості (навіювання, приклад, роз'яснення, критика, переконання); організації діяльності (схвалення, доручення, вияв довіри, уваги, турботи, підтримка). Формами соціально-педагогічного супроводу виступають: консультації, тренінги, культурні асимілятори, екскурсії, майстер-класи, тематичні вечори, вечори дружби, круглі столи, рольові ігри, конкурси, презентації, ділові ігри, конференції, спортивні змагання, квести, концерти тощо.

Аналітико-результативний компонент моделі соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів у освітньо-культурному середовищі ВНЗ містить результати соціально-педагогічного супроводу: продуктивний розвиток міжкультурної та професійної соціальності іноземних студентів, що впливає на підвищення якості їхньої професійної підготовки у вищих навчальних закладах України. Запропоновані також критерії сформованості соціальності іноземних студентів (когнітивно-інформаційний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий, поведінковий); рівні

сформованості міжкультурної і професійної соціальності – репродуктивний (низький), продуктивний (середній), креативний (високий).

Висновки. Отже, створення структурно-функціональної моделі соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів у освітньо-культурному середовищі ВНЗ є важливим кроком щодо практичної реалізації програми цього супроводу: представлена модель фіксує ряд загальних та специфічних характеристик для ефективного розвитку міжкультурної та професійної соціальності іноземних студентів у процесі їхньої соціалізації в освітньо-культурному середовищі ВНЗ, дозволяє спрогнозувати трансформацію соціальності, намітити стратегію і тактику подальших дій; структурно-функціональна модель соціально-педагогіч-

ного супроводу соціалізації іноземних студентів побудована на єдності і взаємозв'язку її компонентів, мети, завдань, принципів, підходів, факторів, функцій, методів, соціально-виховних умов, запланованого результату; реалізація моделі має на меті розвиток соціальних цінностей, соціальних якостей, соціальної поведінки, тобто формування міжкультурної та професійної соціальності іноземних студентів, а в подальшому – створення індивідуальної соціалізаційної траєкторії для кожного іноземного студента. Перспективи подальших досліджень цієї проблеми пов'язані із практичною реалізацією зазначеної моделі в конкретних заходах, що забезпечить оптимізацію освітнього процесу іноземних студентів, успішність соціалізації та підвищення якості їхньої професійної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беличева С.А. Социально-педагогическая диагностика и сопровождение социализации несовершеннолетних : учеб. пособ. / С.А. Беличева, А.Б. Белинская. – Ростов н/Дону : Феникс, 2013. – 380 с.
2. Карпова О.Л. Содержание прогностической модели развития самообразовательной деятельности студентов вуза / О.Л. Карпова // Сибирский педагогический журнал. – 2008. – № 8. – С. 21-30.
3. Коджаспирова Г.М. Словарь по педагогике / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров – Москва : ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Дону : Издательский центр «МарТ», 2005. – 448 с.
4. Липский И.А. Социальная педагогика. Методологический анализ : учеб.пособ. / И.А. Липский. – Москва : ТЦ Сфера, 2004. – 320 с.
5. Рижанова А.О. Развитие социальной педагогики в социокультурному контексті : автореф. дис... докт. пед. наук : 13.00.05 – соціальна педагогіка / А.О. Рижанова. – Луганськ : ЛНПУ ім. Т. Шевченка, 2005. – 44 с.
6. Шейко В.М. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина XIX – початок XXI ст.). Монографія. / В.М. Шейко, Ю.П. Богущкий. – Київ : Генеза, 2005. – 592 с.

REFERENCES

1. Belicheva, S.A. Social and pedagogical diagnosis and support of socialization of juveniles: a textbook / S.A. Belicheva, A.B. Belinskaya. – Rostov n/Donu : Feniks, 2013. – 380 p.
2. Karpova, O.L. The content of the prognostic model of self-educational activity of students of the institution of higher education/ O.L. Karpova // Siberian pedagogical journal. – 2008. – № 8. – P. 21-30.
3. Kodzhaspirova, G.M. Dictionary of pedagogy / G.M. Kodzhaspirova, A.Yu. Kodzhaspirov. – Moscow : PCC «MarT»; Rostov na Donu : Publishing Center "MarT", 2005. – 448 p.
4. Lipskiy, I.A. Social pedagogy. Methodological analysis: a textbook/ I.A. Lipskiy. – Moscow: TC Sphere, 2004. – 320 p.
5. Ryzhanova, A.O. Development of social pedagogics in socio-cultural context : abstract of the thesis... Doctor of Pedagogical Sciences : 13.00.05 – Social pedagogics / A.O. Ryzhanova. – Luhansk : Taras Shevchenko National Pedagogical University, 2005. – 44 p.
6. Sheyko, V.M. Formation of foundations of culturology in the era of civilization globalization (the second half of the 19th – early 21st centuries). Monograph / V.M. Sheyko, Yu.P. Bohuts'kyi. – Kyiv : Genesis, 2005. – 592 p.

Structural and functional model of social and pedagogical support of socialization of international students in the educational and cultural environment of a higher educational institution

O.M. Bilyk

Abstract. The paper deals with the theoretical analysis of the possibilities of social and pedagogical support of socialization of international students in the educational and cultural environment of institutions of higher education. The aim, tasks, principles, factors and features of the support are examined. The structural and functional model of socio-pedagogical support of socialization of international students defining informative and organizational requirements for the nature of the process of such support is presented. The author describes the components of the model and examines their content.

Keywords: socialization, sociality, international students, the educational and cultural environment, the social and pedagogical support, structural and functional model